

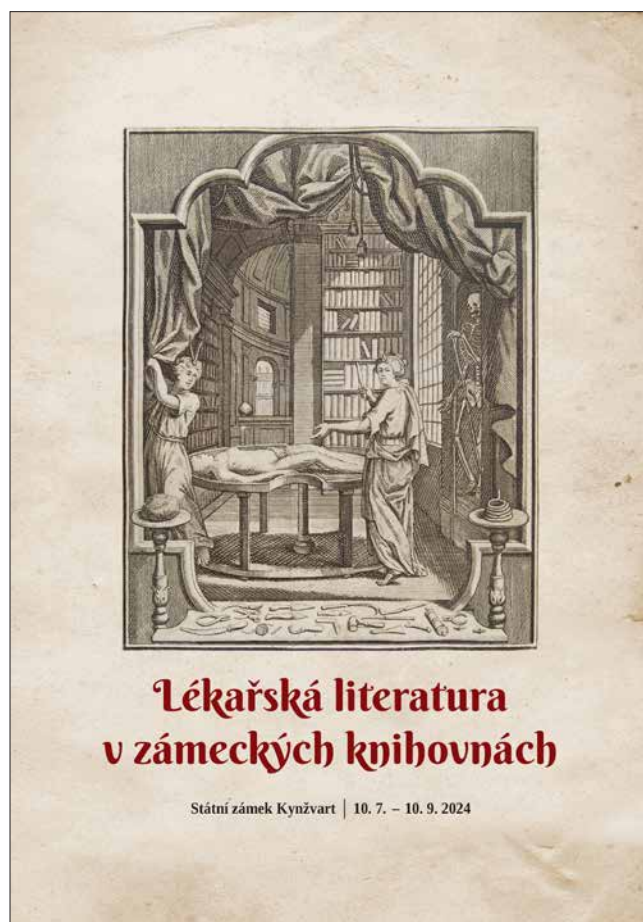
ZPRÁVY Z KNIHOVNY NÁRODNÍHO MUZEA

VÝSTAVA LÉKAŘSKÁ LITERATURA V ZÁMECKÝCH KNIHOVNÁCH NA ZÁMKU
KYNŽVART

Barbora Nebeská (Praha)

Vnímání lidského těla prošlo v průběhu staletí komplikovaným vývojem. Antické přesvědčení o jednotě krásy těla a ducha (kalokagathia) vystřídal středověký ústup od vnímání důležitosti tělesné schránky člověka. Nemoc byla považována za následek hříchu. K postupným změnám docházelo již ve 14. století vlivem zámožských objevů probouzejících v učencích touhu po poznání. Ta byla podpořena též Gutenbergovým výrazným zdokonalením techniky knihtisku umožňujícím šířit nové poznatky doposud nevídanou rychlostí. Nezadržitelný byl střet scholastické učenosti s reálnými pozorováními anatomů, kteří se pozvolna začali odchylovat od zavedených neměnných pravd. Do doby vystoupení jednoho z nejvýznamnějších anatomů 16. století, vlámského lékaře Andrease Vesalia (1514–1564), bylo nemyslitelné rozporovat poznatky antického lékaře Galéna (129 – asi 216 po Kr.). Učení tohoto starověkého vzdělance bylo natolik nedotknutelné, že pokud během pitvy vyšla najevo jakákoliv nesrovnalost s jeho textem, byla chyba označována za anomálii pitvaného těla. Vesalius začal jako první systematicky odhalovat Galénovy omyly. Prosazoval též nutnost výuky anatomie pomocí pitev, jež však musel provádět vyučující osobně, což neodpovídalo zavedené praxi.¹

Lékařskou literaturu obsahují fondy většiny zámeckých knihoven, na nichž lze vysledovat vývoj tohoto dodnes stále se rozvíjejícího oboru. Vědomosti lékařů a vědců od starověku do první poloviny 20. století uchovávají nejen rozsáhlé zámecké knihovny, ale i menší knihovní celky. Knihy s lékařskou tematikou se do zámeckých knihoven dostávaly z různých důvodů. V encyklopedických knihovnách, které měly za cíl shromážďovat literaturu ze všech vědních oborů, byla přítomnost lékařských knih samozřejmostí. Příkladem je zámecká knihovna Kačina, o jejíž vybudování se postaral především rakouský ministr financí a v letech 1804–1805

Obr. 1. Obálka katalogu výstavy *Lékařská literatura v zámeckých knihovnách*.

prezident Královské české společnosti nauk Jan Rudolf hrabě Chotek (1748–1824).² Jindy byl zájem šlechtice patrný díky konkrétním stopám v knihách. Se zatrháváním

¹ Pitvy do té doby prováděli chirurgové, kteří byli, na rozdíl od anatomů, upožďováni. Jim náležela jen péče o povrch těla, jež bylo středověkým myšlením vnímáno jako podřadné. Hodnota člověka se skrývala v jeho útrobach, a proto jen ty byly hodné pozornosti univerzitně vzdělaných lékařů.

² Viz text Jana Prchala (s. 32–35) v katalogu *Lékařská literatura v zámeckých knihovnách* (České Budějovice, 2024).

Obr. 2. Instalace výstavy.

Obr. 3. Instalace výstavy.

pasáží v lékařských textech se můžeme setkat v exemplářích pocházejících ze zámecké knihovny Český Krumlov. Marie Ernestina kněžna z Eggenbergu (1649–1719), již se nikdy nepodařilo počít, si v exemplářích svých lékařských knih zatrhávala nejčastěji pasáže věnované ženským potížím či neplodnosti.³ Dalším z možných důvodů k akvizici titulů z oboru lékařství byl aktivní zájem šlechtice o medicínu jako takovou. Uznání za své diagnostické znalosti se těšil například významný diplomat a státník Klement Václav Nepomuk Lothar kníže z Metternich-Winneburgu (1773–1859), který se pravidelně účastnil lékařských konzilií věnovaných nemocným členům své rodiny.⁴

Výstava prezentovala 32 bohatě ilustrovaných starých tisků 16.–19. století z oborů anatomie, chirurgie, embryologie, porodnictví, fyziologie, neurologie, oftalmologie, stomatologie, gynekologie, sexuologie a patologie. Exempláře byly zapůjčeny ze zámeckých knihoven Buchlov, Český Krumlov, Horšovský Týn, Křivoklát, Kynžvart, Opočno a Rájec nad Svitavou, které jsou ve správě Národního památkového ústavu, dále z fondů náležících Knihovně Národního muzea, konkrétně ze zámeckých knihoven Konojedy, Lipník nad Bečvou, Staré Sedliště a z palácové knihovny knížat Kinských. Dále byly vypůjčeny svazky ze zámku Kačina, jenž spadá pod

Národní zemědělské muzeum, a z Vědecké knihovny v Olomouci. Stručný nástin těchto medicínských oborů, s přihlédnutím k exemplářům nacházejícím se v našich zámeckých knihovnách, prezentovaly též popisky a panely.

Představen tak byl výběr lékařské literatury doby renesance, která na jedné straně těžila z děl antických a středověkých lékařů, na druhé se její autoři nechali pozvolna unášet vlivem nových myšlenkových proudů prosycených humanismem a touhou po poznání pravdy o lidském těle. O tom, že tento postupný přechod ke stále modernějším náhledům a postupům byl plný omylů, svědčí i tituly, jejichž obsah balancuje na pomezí moderní vědy a stále silně zakotvených dogmat opřených o galénovsko-hipokratovskou medicínu, víru v čarodějnictví a vliv amuletů a astrologie na léčbu člověka. Vystavena byla též díla vydaná od konce 17. a v průběhu 18. století v době osvícenství, na nichž je již patrný zmenšující se vliv církve na vědu. Jsou to práce dnes označované za průkopnické. Vedle zmíněných lékařských oborů představily výstavní panely lékařskou literaturu 19. století, během něž docházelo čím dál častěji k úzké specializaci jednotlivých lékařských oborů. Na vzestupu byla především psychologie.

Vzhledem k dlouholeté lázeňské tradici, kterou se pyšní Lázně Kynžvart, byla pozornost věnována též balneologii.

Obr. 4. Vernisáž výstavy.

Obr. 5. Pohled do výstavního prostoru.

³ Viz text Jiřího Žahoura (s. 28–31) v katalogu *Lékařská literatura v zámeckých knihovnách* (České Budějovice, 2024).

⁴ Viz text Petry Jadlovské (s. 36–41) v katalogu *Lékařská literatura v zámeckých knihovnách* (České Budějovice, 2024).

Výstavu navíc doplňovaly lékařské předměty, kupříkladu chirurgické nástroje, slonovinový model těhotné ženy či porodní kleště. Tyto exponáty zapůjčilo Zdravotnické muzeum při Národní lékařské knihovně. Obohacením byly též lihové exponáty pocházející z majetku Přírodovědeckého muzea, jedné ze složek Národního muzea. Dalším trojrozměrným objektem byla porodní židle z 19. století, kterou zapůjčil Státní zámek Rájec nad Svitavou. Jako partner se na výstavě podílela i Česká televize, jejíž archiv poskytl dokument *Milníky medicíny* věnovaný lékařství. Během výstavy ho návštěvníci mohli zhlédnout v samostatné místnosti.

Výstava byla pořádána v rámci Programu na podporu aplikovaného výzkumu a experimentálního vývoje národní

a kulturní identity (NAKI III) projektu *Kořeny a plody evropské vědy* (DH23P03O1V058). S finanční podporou Ministerstva kultury ČR poskytnutou díky tomuto grantu vyšel též výstavní katalog, na kterém se autorsky podíleli Pavel Hájek (NPÚ), Petra Jadlovská (NPÚ), Petr Mašek (NM), Barbora Nebeská (NM), Jan Prchal (NZM) a Jiří Žahour (NPÚ).

Barbora Nebeská

Knihovna Národního muzea
oddělení zámeckých knihoven
Václavské náměstí 68
110 00 Praha 1